

Florian BANU

CAPITALIȘTII AVANT LA LETTRE: SECURITATEA ȘI OPERAȚIUNILE VALUTARE SPECIALE DIN ANII '80

CAPITALISTS AVANT LA LETTRE:
THE SECURITATE AND THE CURRENCY OPERATIONS IN THE 1980S

One of the less known aspects of the Securitate's activity is that of the foreign currency operations carried out by that institution. Although the so-called Ceausescu's bank accounts were mentioned throughout the "trial" in Targoviste and the subject was dealt with by some special investigation commissions, however the data related to the sources of the accounts and the amount of money, have remained scarce and have come only from journalistic speculations.

Taking into account the lack of information regarding the way in which the Securitate obtained foreign currency and the purpose for which it was used, we believe that it is appropriate to make a brief presentation of that activity, based on archival documents and testimonies of protagonists. We intend to make a foray into the "prehistory" of currency operations, to identify the organizational structures involved and the type of operations that generated hard currency, as well as to point out the way in which those funds were managed.

Last but not least, our work displays the pattern created in the 1980s for operations and illicit practices, which occurred in Romania's economic field mainly after 1989.

Etichete: Securitatea, operațiuni valutare, spionaj economic, conturi secrete, România

Keywords: Securitate, currency operations, economic espionage, secret accounts, Romania

Instaurarea regimului comunist în România, pe fondul divizării continentului european în două blocuri politico-militare antagoniste, a însemnat, în mod firesc, și o declupare a țării noastre de la circuitele economice tradiționale. Ca urmare a respingerii planului Marshall și a coborârii „Cortinei de Fier”, schimburile comerciale și relațiile economice ale României cu țările occidentale au suferit un puternic recul, compensat doar într-o mică măsură de înființarea Consiliului Economic de Ajutor Reciproc (C.A.E.R.), la începutul anului 1949. Acest recul a făcut ca nevoia statului român de valută forte să nu reprezinte o prioritate pentru finanștii sistemului în primii ani de existență ai regimului, valuta occidentală fiind folosită în această perioadă mai degrabă pentru a satisface revendicările rapace ale Uniunii Sovietice¹.

¹ Elocvente sunt discuțiile din ședința comisiilor de colaborare economică româno-sovietică din 28 ianuarie 1947, unde au fost abordate probleme legate de funcționarea sovromurilor. Cu acest prilej, partea sovietică a cerut 2.081.354 \$ pentru produsele petroliere preluate de statul român de la Sovrompetrol în 1946, 2.163.000 \$ pentru acoperirea amortizării utilajului și suma de 2.500.000 \$ ca beneficiu de care a fost lipsită până la 1 ianuarie 1947 (era vorba de o sumă globală, deoarece, așa cum recunoșteau și sovieticii, suma exactă era imposibil de stabilit) – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Economică, dosar nr. 12/1947, ff. 1-5.

Această situație a început rapid să se schimbe după anul 1953, când conducerea de la București a inițiat un lent și atent gestionat proces de distanțare de Moscova. În plan economic, procesul s-a tradus prin desființarea sovromurilor, reluarea sau intensificarea relațiilor economice cu state occidentale de primă importanță, precum Marea Britanie², Franța, R.F.G.

Începuturile O.V.S.: vize de emigrare, moșteniri, pensii

În acest context, importanța fondurilor valutare pentru susținerea relațiilor comerciale a devenit evidentă pentru conducerea de la București. Totodată, era clar că exporturile românești, destul de modeste încă, nu vor putea asigura necesarul de valută, apelul la creditele externe sau alte surse devenind inevitabil. Ca urmare, Securitatea, adevărat *factotum* al regimului, a primit la jumătatea anilor '50 și misiunea de a procura valută forte și aur. Deși nu am reușit încă identificarea în arhive a deciziilor de partid care reglementau această activitate, o dovadă indirectă a faptului că Securitatea începuse să obțină fonduri în valută prin acțiuni proprii este reprezentată de succesiunea de acte normative care veneau să reglementeze modul de folosire a acestor sume. Astfel, H.C.M. nr. 261/1957, care reglementa situația valutei de care putea să dispună Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), a fost urmată de Decretul nr. 210/1960 și, mai apoi, de H.C.M. nr. 270 din 23 februarie 1966³. Potrivit acestor acte normative, M.A.I. avea obligația de a preda Băncii de Stat a României 80% din sumele obținute prin operațiuni specifice, iar restul de 20% trebuia depus într-un cont special al M.A.I., deschis tot la Banca de Stat, urmând a fi folosit pentru nevoile operative ale Securității.

La începuturi, operațiunile inițiate de Securitate în vederea aducerii în țară a unor sume în valută au urmărit identificarea și recuperarea unor moșteniri din Occident ale cetățenilor români⁴, acordarea unor vize de emigrare pentru cetățeni români de

² Liviu Țăranu, *Dezghet înghețat – tatonări comerciale britanice în 1954*, în „Magazin Istoric”, nr. 9/2001, pp. 38-40.

³ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 84.

⁴ Unele informații despre acest gen de operații oferă și Ion Mihai Pacepa, dar relatările sunt făcute în stilul care l-a consacrat: împletirea minciunilor sfruntate cu fărâme de adevăr. Referindu-se la recuperarea moștenirilor din Occident de către D.I.E., acesta nota: „În anul 1955, când am fost transferat în D.I.E., operația *Moștenirea*, sau «M», cum se numea jecmânirea emigranților, era deja o artă. Emigranții mai în vârstă erau contactați de ofițerii D.I.E. sub acoperire consulară în țările vestice și erau ademiniți sau șantajați să-și lase o parte a averilor rudelor din țară, bisericilor, școlilor, ori altor instituții din România. În cazul când acești emigranți nu aveau rude apropiate în țară, D.I.E. le inventa. Crearea de nepoți și strănepoți era o treabă de fiecare zi pentru ofițerii M” – Ion Mihai Pacepa, *Cartea neagră a Securității. vol. III L-am trădat pe Ceaușescu*, București, Biblioteca Ziua, Editura Omega SRL, 1999, p. 50. Potrivit acestei relatări, Occidentul gema de români putred de bogați, care mureau ca-n vremea ciumei lui Caragea, dând de lucru „zilnic” așa-zișilor ofițeri „M”!

origine evreiască⁵ și germană⁶ în schimbul unor sume de bani, precum și, după restabilirea relațiilor diplomatice cu R.F.G. în 1967, obținerea unor despăgubiri din partea acestui stat. Din această ultimă categorie de acțiuni, mai cunoscute au fost operațiunea cu nume de cod „Recolta”, care viza recunoașterea dreptului la plata unor despăgubiri pentru cetățenii români lezați de Wehrmacht sau de regimul nazist, operațiunea „Recunoștința” – obținerea de pensii din partea statului vest-german pentru cetățenii îndreptățiți, operațiunea „Monumentul” – acordarea de către R.F.G. a unor sume de bani pentru îngrijirea cimitirelor militare în care erau înmormântați soldații germani căzuți pe teritoriul României.

De o importanță aparte s-a bucurat din partea conducerii Securității acțiunea „Recuperarea”. Aceasta a fost, inițial, o acțiune a Sectorului L.C. din cadrul D.I.E. prin care se urmărea aducerea în țară a sumelor plătite de muncitorii români în R.F.G. pentru asigurările sociale, dar denumirea a fost extinsă asupra înțelegerilor bilaterale privind acordarea unui anumit număr de vize anuale de emigrare pentru cetățenii români de origine germană în schimbul unor sume de bani plătite de statul german. Astfel, acțiunea „Recuperarea” continua unele acțiuni de același tip, dar la un nivel mult redus, desfășurate în intervalul iunie 1970 – decembrie 1973 sub numele de cod „Peregrinii”⁷.

Tot cu începere din anii '70, odată cu intensificarea sensibilă a relațiilor economice internaționale ale României, Securitatea a început să se implice în obținerea de fonduri valutare și din derularea unor operațiuni de import-export sau din diverse operațiuni financiar-bancare.

„Negustorii cu epoleți” intră în acțiune: Forme organizatorice pentru derularea operațiunilor valutare speciale

Inițial, din punct de vedere instituțional, operațiunile de obținere de valută au fost încredințate **Direcției de Informații Externe** (D.I.E.). Ofițerii acestei direcții colaborau cu colegii lor din alte structuri, în mod special cu cei din Direcția de Contraspionaj, aceștia, prin natura „obiectului muncii”, deținând informații despre cetățenii străini care veneau în România sau întrețineau legături cu cetățeni români.

Desfășurată empiric la început, activitatea de aport valutar a cunoscut în scurt timp o instituționalizare. În cadrul D.I.E. a funcționat, cu începere din anul 1960, **Sectorul L.C.**, care avea ca obiectiv de sine stătător aducerea de valută forte și alte

⁵ Deși cuprinde destule inexactități, fiind bazată în cea mai mare parte pe memorii și interviuri, lucrarea lui Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, Iași, Editura Polirom, 2005, rămâne de referință pentru acest subiect.

⁶ Vezi, pe larg, o analiză detaliată a acestui proces de emigrare, însoțită de un corpus masiv de documente române și germane în Florian Banu, Luminița Banu, Florica Dobre, Laura Stancu (eds.), *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 2011.

⁷ Cea mai bună prezentare a operațiunii o datorăm lui Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 89-92 și pp. 112-114. Vezi și Liviu Țăranu, *Afacerea Peregrinii*, în Constantin Moșincat, Dan Poinar (coord.), „Pietre de hotar”, vol. 6, Oradea, Editura Tipografic MC, Oradea, 2007, pp. 221-229.

valori în țară. Sumele pe care le realiza Sectorul L.C. proveneau, așa cum arătat, în special din succesiuni deschise în străinătate, despăgubiri, pensii, repatrieri. Expansiunea continuă a operațiunilor de acest tip și diversificarea căilor de obținere a valutei a condus la căutarea unor noi forme de organizare. Ca urmare, Sectorul L.C. a funcționat o vreme în paralel cu **Sectorul O.V.** – Operațiuni Valutare, înființat în cadrul D.I.E. în anul 1975⁸.

Totodată, ofițerii de securitate din Direcțiile a II-a Contrainformații economice și a III-a Contraspionaj au primit, oficial, sarcina de a obține sume în valută prin așa numitele „operațiuni valutare speciale” (O.V.S.). Fără a dispune de date precise, credem totuși că această „lărgire” a atribuțiilor celor două direcții poate fi plasată în anul 1975. În acest sens pledează, printre altele, și faptul că Serviciul IX din Direcția a II-a (U.M. 0617/9), însărcinat cu derularea O.V.S., folosea încă în anii '80 contul T.N. 75, deschis la B.R.C.E. pentru acest gen de operațiuni⁹.

Sfârșitul anilor '70 a însemnat pentru regimul de la București intrarea într-o acută criză economică, determinată de cauze multiple. Dintre acestea, ne mulțumim să amintim aici doar efectul celui de-al doilea șoc petrolier (asupra căruia nu insistăm) și așa-numita „criză a datoriei externe”. Îndatorarea constantă a României în deceniul opt, în vederea susținerii uriașului efort de industrializare, a intrat într-un proces de accelerare în anii 1978-1979¹⁰, când „datoria externă în valută convertibilă a crescut de 3,6 ori”¹¹.

Pe de altă parte, în 16 august 1979 Paul Adolph Volker Jr., proaspăt desemnat de președintele Carter în fruntea Rezervei Federale a Statelor Unite, a luat decizia neașteptată de a crește dobânzile la 10,5%, și apoi, în 18 septembrie, la 11,75%, ca urmare a creșterii influenței ideilor monetariste în Occident¹², văzute ca o cale de a pune capăt stagflației. Această decizie s-a reflectat imediat într-o creștere sensibilă a dobânzilor la datoriile suverane, afectând dramatic o serie de țări în curs de dezvoltare și marcând sfârșitul epocii creditelor ieftine pentru dezvoltare¹³.

⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.447, vol. 20, f. 141.

⁹ Idem, dosar nr. 14.975, vol. 5, f. 99.

¹⁰ De exemplu, în 30 aprilie 1979 se semna la Ottawa convenția de credit prin care Corporația pentru promovarea exporturilor și un consorțiu de bănci, condus de Bank of Montréal, acorda Băncii Române de Comerț Exterior un credit pe termen lung, în valoare de un miliard de dolari, destinat finanțării construcției în România a centralei nucleare de la Cernavodă – Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 671.

¹¹ Elena Gherman, Liviu Țăranu, *Câteva considerații pe marginea evoluției economiei românești în ultimul deceniu comunist*, în Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Memorialul Rezistenței Anticomuniste „Țara Făgărașului”, „Sfârșitul regimurilor comuniste. Cauze, desfășurare și consecințe”, Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (editori), Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, p. 108.

¹² Mark Blyth, *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2002, p. 168.

¹³ În acest sens, Katherine Verdery aprecia că „creșterea ratei dobânzilor a adăugat uluitor de mult la datorii. Prin decizia din 1979-80 a instituțiilor bancare occidentale de a nu mai acorda bani țărilor socialiste, acestea din urmă au fost aruncate într-un haos total” – Katherine Verdery, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Iași, Institutul European, 2003, p. 58.

Prima consecință: intrarea Poloniei în incapacitate de plată în anul 1980, după ce datoria publică a crescut de la 17 miliarde de dolari, la sfârșitul anului 1979, la 27 miliarde de dolari la începutul lunii decembrie 1980¹⁴.

Ca urmare, presiunile conducerii de la București asupra Securității pentru obținerea unor surse suplimentare de valută devin pe deplin comprehensibile. Din nefericire, creșterea exigenței s-a suprapus peste efortul Securității de a-și reveni din lovitura dată structurilor informative românești de dezertarea lui Ion Mihai Pacepa.

În acest context, nevoia crescută de valută a venit pe fondul reorganizării de amploare a D.I.E.: Sectorul O.V. a fost reorganizat și a primit denumirea de Unitatea (apoi, Sectorul) pentru Acțiuni Valutare Speciale (A.V.S.).

Istoriografia acțiunilor valutare secrete - între memorialistică și document

Informații de primă importanță pentru problema avută în vedere au fost puse la dispoziția publicului român de lucrarea memorialistică realizată de Stelian Octavian Andronic¹⁵, ofițer D.I.E. care a condus în anii '80 Unitatea pentru Acțiuni Valutare Speciale din cadrul D.I.E.

În absența identificării unor documente de arhivă semnificative referitoare la organizarea și funcționarea acestei unități, relatările lui Andronic sunt singurele în măsură să permită conturarea unei imagini. Din afirmațiile acestuia rezultă că unității A.V.S. „îi erau interzise operațiunile ilegale atât pe teritoriul României, cât și pe cel al altor state, mai ales operațiunile implicând narcotice și materiale pornografice”, principiile care stăteau la baza activității fiind „apărarea și servirea intereselor țării noastre și a prestigiului său în interior și în exterior, respectarea strictă a legalității și combaterea acțiunilor de tip mafiot și terorist”¹⁶. Sarcina principală a unității era aceea de a contribui „din toate puterile la plata cât mai urgentă a datoriei externe a țării”¹⁷.

Dincolo de aceste relatări oarecum idilice, ni se pare evident că, în unele împrejurări, „respectarea strictă a legalității”, atât în țară, cât și (mai ales!) în străinătate, a fost pusă în paranteze. Cum altfel și-ar fi putut îndeplini unitatea respectivă diversele sarcini, care mergeau de la identificarea și verificarea bonității posibililor parteneri pentru „Romtehnica”, adică, altfel spus, a negustorilor internaționali de armament, până la recuperarea (integrală sau parțială) comisioanelor plătite de diverse întreprinderi de comerț exterior partenerilor din străinătate pentru facilitarea încheierii unor contracte?

¹⁴ Petre Opreș, *Crișa poloneză de la începutul anilor '80. Reacția Partidului Comunist Român*, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze, 2008, p. 26.

¹⁵ Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României. Din respect pentru adevăr. Memorii*, București, Editura Compania, 2008. De curând, un nou volum de memorii aduce în atenție informații referitoare la problema emigrărilor – Stelian Octavian Andronic, *Secretul trandafirului. 25 de ani sub mantie consulară*, București, Editura Paco, 2010.

¹⁶ Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României. Din respect pentru adevăr. Memorii*, București, Editura Compania, 2008, p. 216.

¹⁷ *Ibidem*.

Generalul Nicolae Pleșiță, fostul șef al Centrului de Informații Externe în perioada 22 aprilie 1980 - 1 decembrie 1984, oferă și el o serie de informații interesante cu privire la implicarea Securității în derularea comerțului exterior și în obținerea de valută. Printre altele, acesta susține, în cadrul unor interviuri de la începutul anilor 2000, că ar fi fost cel care a fondat celebra Întreprindere de Comerț Exterior „Dunărea” (U.M. 0107). Inițiativa i-ar fi aparținut lui Nicolae Ceaușescu, îngrijorat de cazurile de subminare a economiei naționale depistate de Securitate în rândul unor înalți funcționari din domeniul comerțului exterior. Ca urmare, i s-ar fi adresat lui Pleșiță aproximativ în următorii termeni:

„Voi sesizați că ăștia primesc comisioane. Ia faceți o întreprindere de comerț exterior ca să le dați un exemplu ăstora de cum se face comerț exterior fără șpagă”¹⁸.

Situația existentă în comerțul exterior al României la momentul înființării I.C.E. „Dunărea” și scopul acestei unități este rezumată de Nicolae Pleșiță în următorii termeni:

„«Dunărea» a avut un scop economic – înființarea unei întreprinderi de comerț exterior pentru a se obține valută. Firmele de comerț exterior nu erau rentabile atunci. Mai existau în țară, pe lângă diverse ministere, peste 20 de întreprinderi de comerț exterior, dar nu erau rentabile. Corupția, defecțiunile în conducerea lor făceau să meargă prost. Le era frică al dracului de noi, dar învingea tentația. Își luau măsuri: atragerea ofițerului nostru sau camuflarea activităților de comerț. (...) Printr-un decret se permitea ca la Banca Română de Comerț Exterior să-și facă fiecare conturi din plusurile pe care le realizau ca retribuție. Așa aduceau valută în țară. Toți aveau conturi și afară. Era greu să-i depistăm. Aveam limite. Erau lacomi uneori și sesizam aceste defecțiuni”¹⁹.

În privința dimensiunilor aportului valutar al C.I.E., datele expuse de Pleșiță sunt contradictorii, atât în raport cu logica internă a narațiunii generalului, cât și cu cifrele identificate de noi în documente: „[Ceaușescu] ne-a făcut plan de 400.000 de dolari pe an. Pe urmă, 500.000, 800.000. Apoi, un miliard de dolari. Nu făceau atât toate ministerele la un loc. Cu America, aveam 500.000 de dolari oficial pe an. Ne fixa sarcini de plan și eram nevoiți să antrenăm toți oamenii”²⁰.

Evident, un salt de la 500.000 de dolari la un miliard, într-un interval atât de scurt, nu se putea petrece decât în imaginația bogată a generalului Pleșiță!

De la U.M. 0625/C.P. la S.I.C.E.

- avatarurile contraspionajului românesc în goana după valută

Așa cum am menționat, acutizarea nevoii de valută a României spre finele anilor '70 și revenirea „în cărți” a Direcției de Contraspionaj, după decapitarea suferită de D.I.E. în urma dezertării lui Pacepa, au fost factorii care au condus la apariția unei noi unități speciale în cadrul Securității: **Compartimentul de Operațiuni Valutare**

¹⁸ *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999 - ianuarie 2001, București, Editura Lumea, 2001, p. 235.*

¹⁹ *Ibidem*, p. 236.

²⁰ *Ibidem*, pp. 236-237.

Speciale (O.V.S.) din cadrul U.M. 0625/C.P., coordonată de Direcția a III-a Contraspionaj a Departamentului Securității Statului.

Compartimentul O.V.S. al U.M. 0625/C.P. a rămas, în ciuda trecerii timpului, o necunoscută pentru istoricii interesați de organizarea și funcționarea Securității. De exemplu, istoricul Dennis Deletant era nevoit să-și limiteze aprecierile asupra acestui compartiment la relatările ofițerului defector Liviu Turcu²¹: „...până pe la mijlocul anilor 80 responsabilitatea pentru tranzacțiile speciale care implicau valută-forte pe teritoriul României o avea un departament în cadrul Direcției a III-a, care se ocupa de contraspionajul economic. Acest departament era implicat în urmărirea oamenilor de afaceri străini și a birourilor lor din România, iar compania „Argus” era folosită drept paravan în acest scop. Mai târziu, acest departament a trecut sub controlul operațional al unității A.V.S. din cadrul C.I.E. Totuși, a fost înființată SICE, o unitate specială din cadrul Securității în care lucrau 45 de ofițeri, avându-l ca șef pe Postelnicu, cu sarcini în care intrau plăți speciale în valută forte. Nu este clară relația acesteia cu Direcția a III-a și mai târziu cu unitatea A.V.S. din cadrul C.I.E.”²².

Ceva mai multe informații oferă istoricul Marius Oprea, care, atunci când se referă la S.I.C.E. (Serviciul Independent pentru Comerț Exterior – U.M. 0650²³), precizează că „acest serviciu număra 41 de ofițeri, doi subofițeri și doi civili și controla comerțul exterior al României”²⁴. Totuși, am remarcat că lucrurile nu sunt prea clare nici pentru autorul citat, acesta susținând că Alexandru Ștefan, șeful S.I.C.E., „lucrase mai întâi în Direcția a II-a de contrainformații economice (U.M. 0625), de unde trecuse, la mijlocul anilor '80, la comanda Serviciului «D»”²⁵. De fapt, colonelul Alexandru

²¹ **Turcu Liviu** (n. 1948), angajat în 1976 în D.I.E., avansează până la gradul de maior. A făcut parte din Divizia politico-economică, Serviciul America de Nord (V2). Ulterior, a fost șef la serviciului operativ pentru S.U.A./Canada și al serviciului Europa de Vest, grupul de spații Germania, Austria, Elveția. Sub acoperire diplomatică, a fost implicat în diverse activități informativ-operative în S.U.A., Austria, Elveția, Spania, Danemarca, dar și pe lângă organisme internaționale sub egida O.N.U. În ianuarie 1989, aflat într-o misiune temporară la Viena, a dezertat și a cerut azil politic în S.U.A., acțiune în urma căruia un tribunal din România l-a condamnat la moarte în 11 iulie 1989. În urma recursului extraordinar al procurorului general, Curtea Supremă de Justiție de la București l-a achitat și repus în drepturi la 1 octombrie 1990 – Alexandru Popescu, *Dicționarul universal al spionilor*, București, Editura Meronia, 2010, p. 227.

²² Dennis Deletant, *Ceașescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, traducere de Georgeta Ciocâltea, București, Editura Humanitas, 1998, p. 342.

²³ De fapt, U.M. 0650 era Serviciul Independent pentru Asigurarea Contrainformativă a Ministerului Comerțului Exterior și Cooperării Economice, care avea ca obiect de activitate protecția contrainformativă a întreprinderilor de comerț exterior, Băncii Române de Comerț Exterior, Direcției Generale a Vămirilor și unitățile subordonate acesteia, a societăților mixte și altor întreprinderi care realizau activități de protocol și comerț exterior – Cristian Troncotă, *Duplicatarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România*, București, Editura Elion, 2003, p. 59.

²⁴ Marius Oprea, *Moștenitorii Securității*, București, Editura Humanitas, 2004, p. 77.

²⁵ Și în acest caz, credem că este vorba de o confuzie, întrucât Serviciul „D” a fost condus în perioada noiembrie 1981 – octombrie 1986 de Ioan Toma, iar din octombrie 1986 până în decembrie 1989 de către Dumitru Tatu – Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Mistificările Securității. Serviciul „D”*, în „Magazin istoric”, decembrie 2012, p. 51.

Ștefan lucrase în domeniul contraspijonajului economic (cu totul altceva decât contrainformațiile economice!), iar U.M. 0625 era indicativul Direcției a III-a Contraspijonaj și nu al Direcției a II-a Contrainformații economice, care avea indicativul U.M. 0617.

Tot Marius Oprea notează că „majoritatea ofițerilor lucrau sub acoperire în cadrul Ministerului Comerțului Exterior sau în centralele de export subordonate acestuia”, considerând că „prin natura lui, serviciul era complementar celebrei ICE Dunărea, urmărind și supervizând tranzacțiile externe care se derulau prin intermediul MCE”²⁶.

Documentele identificate de noi în arhive ne permit să afirmăm că operațiunile valutare se desfășurau în mod curent de către Direcția a III-a Contraspijonaj, prin intermediul unei unități specializate – U.M. 0625/C.P.²⁷ încă din anii 1978-1980.

Din punct de vedere al amplitudinii operațiunilor speciale, este relevant faptul că în 4 ianuarie 1980, acestei unități, condusă de colonelul Alexandru Ștefan, i se trasează, prin ordinul nr. 00105502, semnat de Tudor Postelnicu, șeful D.S.S., sarcina de a realiza din acțiuni specifice „O.V.” suma de 2.000.000 \$. Acțiunile care puteau fi întreprinse de această unitate, prin mijloacele muncii informativ-operative, erau următoarele:

„- recuperarea unor sume în devize libere, din comisioanele confidentiale, aprobate de autoritățile române competente cetățenilor străini care au favorizat încheierea unor contracte avantajoase părții române;

²⁶ Marius Oprea, *op. cit.*, p. 76.

²⁷ U.M. 0625/C.P. a fost creată la începutul anului 1976, după derularea unui experiment vizând optimizarea activității în cadrul Direcției de Contraspijonaj. Astfel, în intervalul 24 martie 1975 – 1 iunie 1976, direcția a funcționat pe baza unui regulament de organizare și funcționare experimental – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 131. Pe baza concluziilor trase, în iunie 1976 a fost elaborat un nou „Regulament de organizare și funcționare a Direcției de Contraspijonaj”, printre atribuțiile direcției numărându-se și asigurarea U.M. 0625/R.P. și U.M. 0625/C.P., nou înființate, „pe linia activității de cadre”, a nevoilor materiale și financiare, precum și „asistența medicală prin cabinetul unității” (art. 20). Totodată, potrivit art. 22, „conducerea activității de contraspijonaj, a U.M. 0625/R.P. și U.M. 0625/C.P. se realizează de șeful direcției, care este comandant unic”. Totuși, deși șeful direcției „coordonează, îndrumă și răspunde” de activitatea celor două unități, acestea aveau propriile regulamente de funcționare. U.M. 0625/R.P. era specializată în combaterea terorismului, iar U.M. 0625/C.P. în urmărirea comercianților străini, suspecți de spionaj și a legăturilor acestora, precum și în apărarea secretului de stat. Aceasta din urmă prelua o serie de atribuții de la Direcția a II-a Contrainformații economice și de la U.M. 0920 (D.I.E.), cum ar fi sarcinile cuprinse în planul de măsuri „Construcția” (urmărirea salariaților români de pe diverse șantiere din străinătate) sau din planul de măsuri „Hermes” (supravegherea activității angajaților români din comerțul exterior). Comandantul unității, colonelul Alexandru Ștefan, a intrat de timpuriu în conflict cu D.I.E. atât în urma transferului de atribuții de la D.I.E. către U.M. 0625/C.P., cât și prin sabotarea de către aripa externă a Securității a unor acțiuni coordonate de Alexandru Ștefan. Cel mai ilustrativ caz este acela al directorului Întreprinderii de comerț exterior „Agroexport”, Triță Făniță, urmărit informativ de către U.M. 0625/C.P. și colaborator pe linie A.V.S. al D.I.E. – cf. Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 217-219.

Capitaliștii avant la lettre: Securitatea și operațiunile valutare speciale...

- obținerea de rabaturi comerciale confidențiale la unele contracte de import tratate și semnate de întreprinderi de comerț exterior cu parteneri străini, fie direct, fie prin intermediul reprezentanților acestora din țara noastră;

- efectuarea de operațiuni de tranzit confidențial de armament ușor și alte produse speciale prohibite la import sau export, cu plata unor taxe de tranzit în devize libere;

- alte operațiuni speciale de genul celor de mai sus, ce nu se pot derula prin canale oficiale, care să asigure eficiență maximă, folosindu-se posibilitățile și procedeele muncii noastre”²⁸.

Pentru derularea acestor operațiuni, conducerea U.M. 0625/C.P. trebuia să urmărească „crearea și dezvoltarea unei baze operative corespunzătoare din rândul cetățenilor străini”, precum și realizarea „unor posibilități reale la nivelul conducerii întreprinderilor de comerț exterior”. Cu alte cuvinte, trebuia intensificată acțiunea de recrutare ca informatori și colaboratori a unor cetățeni străini, în vreme ce întreprinderile de comerț exterior, prin rețeaua informativă existentă deja, dar și prin plasarea de ofițeri de contraspionaj acoperiți în funcții-cheie, asigurau informațiile primare despre contractele în derulare.

Activitatea Direcției de Contraspionaj în acest domeniu a rămas sub „oblăduirea” Centrului de Informații Externe (cum a fost redenumit Departamentul de Informații Externe după dezertarea lui Pacepa), așa cum o dovedește un ordin din 11 ianuarie 1980, semnat de general-maior Gheorghe Zagoneanu, secretar de stat în Ministerul de Interne și locțiitor al șefului C.I.E.²⁹. Potrivit acestui document, U.M. 0625/C.P. trebuia să solicite „sprijinul compartimentului specializat «O.V.» din U.M. 0544³⁰, în instruirea permanentă a ofițerilor asupra problemelor specifice și în sprijinirea derulării și finalizării acțiunilor speciale, astfel ca să se asigure respectarea metodologiei pe linie «O.V.»”³¹. Totodată, evidența centralizată a fondurilor valutare realizate de U.M. 0625/C.P. din acțiunile „pe profil «O.V.»”, fonduri ce erau transferate în contul „O.V. – 78” de la Banca Română de Comerț Exterior (B.R.C.E.), era ținută de compartimentul de specialitate al U.M. 0544. În plus, raportările lunare ale U.M.

²⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 417.

²⁹ **Zagoneanu Gheorghe**, n. 14 martie 1931, com. Cosâmbesti, jud. Ialomița; **Studii:** Școala de ofițeri infanterie (1948-1950); Academia Militară-Facultatea de arme întrunite (1957-1960); Facultatea de Drept (1971); **Profesia:** ofițer; **Funcții îndeplinite:** ofițer la Direcția de Contrainformații Militare, din 1961 până în 1970; adjunct al șefului Direcției pentru pașapoarte, evidența străinilor și controlul trecerii frontierei (1970-apr.1972); inspector șef al Inspectoratului Județean Galați al Ministerului de Interne (apr.1972-sept.1978); **secretar de stat în Ministerul de Interne și locțiitor al șefului Centrului de Informații Externe (19 sept.1978-12 apr.1982), având gradul de general-maior;** șef al Centrului de Documentare al Ministerului de Interne (13 apr.1982-18 nov.1987); șef al Inspectoratului Județean Brașov al Ministerului de Interne (18 nov.1987-ian.1990).

³⁰ U.M. 0544 era indicativul C.I.E., în interiorul acesteia fiecare structură specializată primind, la rândul-i, propriul indicativ, cum ar fi U.M. 0525 – Cifru C.I.E., U.M. 0110 – Contrainformații C.I.E. în țările socialiste, U.M. 0195 – Contrainformații C.I.E., controlul și protecția ambasadelor României etc.

³¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 418.

0625/C.P. cu privire la stadiul derulării acțiunilor se făceau atât către conducerea D.S.S., cât și către conducerea C.I.E.³²

Pe fondul presiunilor conducerii D.S.S. de a obține sume tot mai consistente în valută, dar și al dorinței ofițerilor de contraspionaj de a se emancipa de sub tutela C.I.E. au avut loc în vara anului 1980 unele modificări în derularea acțiunilor O.V.S. Mai precis, în luna august 1980, după aprobarea de către Tudor Postelnicu a unui raport al comandantului unității, col. Alexandru Ștefan, a avut loc înființarea Compartimentului de Operațiuni Valutare Speciale (O.V.S.) din cadrul U.M. 0625/C.P., „în vederea asigurării valorificării operative a posibilităților de obținere a unor mijloace valutare”.

Potrivit „Normelor de lucru ale Compartimentului Operațiuni Valutare Speciale (O.V.S.)”, respectiva unitate avea misiunea de „a organiza, în țară și exterior, acțiuni speciale în vederea realizării de încasări valutare, fără export de produse, folosind în acest scop mijloacele și procedeele specifice muncii de securitate”³³.

Compartimentul făcea parte integrantă din U.M. 0625/C.P., fiind subordonat nemijlocit șefului acestei unități și avea următoarele atribuții:

„1. Organizează munca pentru crearea de rețea informativă proprie în obiectivele și problemele specifice activității O.V.S. din țară;

2. Îndrumă, instruește și dirijează rețeaua informativă în vederea obținerii de date și informații pentru identificarea de operațiuni speciale pe profil O.V.S., cum sunt:

- comisioane confidențiale din afaceri comerciale încheiate sau acțiuni de licitații internaționale adjudecate în favoarea țării noastre;

- operațiuni comerciale speciale (eliberări de certificate de origine și indigenare de mărfuri, intermediari de afaceri între parteneri străini, rabaturi comerciale confidențiale, afaceri cu mărfuri de embargo, operațiuni cu pietre și metale prețioase, contingente, schimbarea destinației mărfurilor, firme comerciale în țări străine etc.);

- operațiuni financiar-valutare speciale.

3. Acționează – în țară și exterior³⁴ – pentru crearea unei baze operative din rândul cetățenilor străini cu posibilități pe linia muncii O.V.S.

4. Execută, în baza aprobărilor primite, acțiunile inițiate, urmărind derularea și finalizarea acestora în deplină siguranță, aducerea în țară și depunerea în contul O.V.S. a sumelor rezultate”³⁵.

³² Această situație nu reprezenta decât perpetuarea în timp a unui vechi „meci” dintre Informațiile Externe și Contraspionaj, meci a cărui primă rundă a fost câștigată în vara anului 1973 de către D.I.E., când a preluat agentura din exterior a Direcției Generale de Contraspionaj, iar șeful direcției, gen. mr. Neagu Cosma, a fost demis din funcție. Atunci direcția a trecut sub coordonarea gen. lt. Nicolae Doicaru, șeful D.I.E. Controlul acestuia asupra contraspionajului românesc a fost asigurat pe deplin prin numirea gen. mr. Moga Gheorghe, fost adjunct al șefului D.I.E., în fruntea Direcției de Contraspionaj – cf. Liviu Pleșa, *Contraspionajul în prima parte a regimului Ceaușescu (anii '60 – '70)*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 2(4)/2009, p. 36-37. Deși trecerea lui Doicaru pe linie moartă, urmată de dezertarea lui Pacepa, a șubrezit sensibil pozițiile de putere ale Informațiilor Externe, șefii acestei componente a Securității nu au încetat să aspire la o subordonare a Contraspionajului și la păstrarea unui control asupra operațiunilor valutare.

³³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 245.

³⁴ Pentru inițierea și dezvoltarea unor combinații pe linia O.V.S., ofițerii din cadrul compartimentului se puteau deplasa în străinătate, cu aprobarea conducerii D.S.S.

Pentru îndeplinirea acestor atribuții, Compartimentul O.V.S. al U.M. 0625/C.P. conlucra cu Compartimentul A.V.S. din U.M. 0544, dar și cu alte compartimente și servicii din unitățile D.S.S. și ale Ministerului de Interne. De asemenea, pentru realizarea în mod acoperit a acțiunilor pe linie de O.V.S., ofițerii compartimentului puteau solicita sprijinul instituțiilor centrale cu profil de comerț exterior: M.C.E.C.E.I.³⁶, Camera de Comerț și Industrie a României, B.R.C.E., Banca Națională a R.S.R., Ministerul de Finanțe, întreprinderi de comerț exterior. În plus, aprobarea inițierii unor astfel de acțiuni nu mai trecea prin filtrul conducerii C.I.E., fiind efectuată direct de către Tudor Postelnicu, șeful D.S.S.

Pentru preîntâmpinarea unor acte de corupție, sumele în valută urmau a fi preluate de la partenerii externi sub forma unor cecuri care trebuia completate, obligatoriu, după următorul model:

„La ordinul Băncii Române de Comerț Exterior București, în contul nr. 4721438300 – 6C.P., în atenția departamentului 46”³⁷.

Cecul nu trebuia să mai cuprindă alte mențiuni, condiții sau denumiri ale unor întreprinderi de comerț exterior. De asemenea, se interzicea cu desăvârșire ca cecurile date de partenerii străini să fie completate pe numele ofițerilor.

Încasarea în numerar a sumelor în valută de către ofițerii compartimentului cădea sub aceeași interdicție, fiind permise unele derogări numai pentru „situații cu totul deosebite în care partenerul străin nu poate transfera suma în contul special de la B.R.C.E. și nu poate emite cecuri” și numai cu „aprobarea expresă a conducerii D.S.S.”. În acest caz, preluarea sumelor în numerar se făcea după o procedură concepută în sensul diminuării actelor de corupție: banii erau preluați de către doi ofițeri sau de un ofițer și un colaborator, iar discuțiile purtate cu acest prilej erau înregistrate prin tehnica operativă, ofițerii având, totodată, obligația de a dirija convorbirea cu partenerul extern de așa manieră încât să rezulte clar suma și data încasării.

În afară de ofițerii Compartimentului O.V.S. din U.M. 0625/C.P., și ceilalți ofițeri ai altor servicii operative ale unității, care „deserveau informativ” obiective de comerț exterior, reprezentanțe comerciale străine și problema „comercianți străini” aveau obligația de a identifica, dezvolta și finaliza acțiuni care să permită virarea unor sume în valută în contul O.V.S.

De la data de 1 august 1980, când a survenit această reorganizare a activității, și până la finele anului nou-creatul Compartiment O.V.S. a inițiat 105 combinații informativ-operative, dintre care 77 s-au încheiat cu un aport valutar de 780.000 de

³⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 246.

³⁶ Ministerul Comerțului Exterior și al Cooperării Economice Internaționale.

³⁷ Acest cont fusese creat la B.R.C.E. încă din 8 septembrie 1978 pentru combinațiile informativ-operative derulate de unitate cu cetățenii străini. Diversificarea și sporirea numărului de astfel de combinații, intervenită după 1 august 1980, l-a făcut pe șeful unității să conștientizeze faptul că folosirea unui singur cont tranzitoriu va duce la deconspirarea surselor și a acțiunilor întreprinse. De aceea, la 25 noiembrie 1980, col. Alexandru Ștefan a propus înființarea a alte patru conturi tranzitorii în dolari S.U.A. Unul dintre acestea urma a fi folosit exclusiv pentru „combinații informativ-operative privind speculațiile bancare și evaziuni fiscale”. Propunerea a fost aprobată de către Tudor Postelnicu și, în 15 decembrie 1980, a fost expediată o adresă în acest sens către Vasile Voloșeniuc, președintele B.R.C.E.

dolari S.U.A., virați în contul O.V.S. de la B.R.C.E. Realizările obținute erau apreciate de conducerea unității ca fiind sub posibilități, față de planul de 2.000.000 de dolari, propunându-se pentru anul 1981 „depășirea realizărilor din 1980 cu 150%”. Totodată, colonelul Alexandru Ștefan, temându-se de „nesinceritatea sau trădarea unor surse” și invocând specificul activității O.V.S., solicita conducerii D.S.S. suplimentarea schemei de încadrare cu 10 posturi „pentru verificarea tuturor surselor antrenate în acțiuni O.V.S. pe unitate”³⁸.

Evident, așa cum recunoștea în relatările sale memorialistice generalul Nicolae Pleșiță, în ciuda controlului care se dorea cât mai strict, atât ofițerii de securitate, cât și (mai ales!) directorii și persoanele cu funcții de decizie din întreprinderile de comerț exterior mai „uitau” să raporteze anumite comisioane încasate de la partenerii de afaceri de peste hotare. Ca atare, operațiunile valutare speciale reprezentau pentru structurile de securitate un adevărat „borcan cu miere” pentru controlul căruia nu a încetat nici o clipă lupta.

În ciuda pierderii de prestigiu suferită de D.I.E. prin dezertarea lui Pacepa, conflictul dintre această structură și cea de contraspionaj era departe de a fi stins, iar extinderea atribuțiilor „pe linie de O.V.S.” pentru U.M. 0625/C.P. nu a făcut decât să toarne gaz peste foc.

Mărturie în acest sens stă o notă din 11 decembrie 1981, întocmită de generalul locotenent Nicolae Pleșiță, adjunct al ministrului și șef al C.I.E., către Tudor Postelnicu, ministru secretar de stat și șef al D.S.S. În aceasta se arăta:

„Analizând activitatea desfășurată pe linie A.V.S., îndeosebi pentru recuperarea unor cote cât mai mari din comisioanele confidențiale ce se plătesc unor intermediari străini și a organizării unor operațiuni speciale, se constată o serie de paralelisme în folosirea, în interes operativ, a directorilor întreprinderilor de comerț exterior, singurele persoane care dispun de reale posibilități în acțiuni A.V.S.

Această situație s-a accentuat mai ales după încetarea activității Comisiei de avizarea comisioanelor confidențiale din M.C.E.C.E.I., la lucrările căreia participa și șeful unității specializate A.V.S. din cadrul U.M. 0544³⁹.

În prezent, cu directorii generali și directorii întreprinderilor de comerț exterior, lucrează acțiuni A.V.S. mai multe unități, ceea ce duce la scăderea eficienței și creează pericolul deconspirării unor operațiuni și surse folosite în țară și exterior”⁴⁰.

Pentru eliminarea paralelismelor și „folosirea cât mai eficientă a tuturor posibilităților” de care dispuneau directorii întreprinderilor de comerț exterior era necesar, în viziunea lui Nicolae Pleșiță, ca „aceștia să fie folosiți de către o singură unitate”, aceasta urmând a fi, evident, unitatea de profil din C.I.E.

³⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 250.

³⁹ În această perioadă Compartimentul A.V.S. din U.M. 0544 era condus de colonelul Stelian Octavian Andronic („Arnăutu Nicolae”), care a deținut această funcție până în 30 decembrie 1985. Cu începere din 15 februarie 1986, funcția a fost preluată de maiorul Anghelache Constantin („Eftimie Gelu”), acesta menținându-se în funcție până la 26 decembrie 1989 – C.N.S.A.S., *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, Florian Banu, Luminița Banu, Florica Dobre, Laura Stancu (eds.), București, Editura Enciclopedică, 2011, pp. 858-859.

⁴⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 230.

Pentru atingerea acestui vechi deziderat, de a deține monopolul asupra surselor valutare, șeful C.I.E. propunea următoarele:

„1. Preluarea de către unitatea specializată din U.M. 0544 în legătură directă, pe probleme A.V.S., a tuturor directorilor generali și directorilor întreprinderilor de comerț exterior.

2. Absolvirea de sarcină de plan, de încasări valutare a U.M. 0625/C.P., urmând ca în viitor să execute numai sarcini de asigurare contrainformativă a obiectivelor date în competență.

3. Unitatea specializată A.V.S. din U.M. 0544 va semnala la U.M. 0625/C.P. toate problemele de natură contrainformativă ce apar în procesul executării operațiunilor A.V.S., atât privitor la cetățenii români, cât și în legătură cu oameni de afaceri străini care vin în țara noastră.

4. U.M. 0625/C.P. va semnala la U.M. 0544 acțiuni și elemente pretabile a fi folosite în inițierea și derularea operațiunilor speciale A.V.S.”⁴¹.

Din motive neprecizate, propunerea generalului Pleșiță nu a fost aprobată de Tudor Postelnicu, astfel că acțiunile valutare ale U.M. 0625/C.P. au continuat să se desfășoare în parametrii stabiliți în august 1980.

Deși au apărut noi presiuni din partea C.I.E., mai cu seamă după apariția Decretului Consiliului de Stat nr. 382/1982 privind înființarea I.C.E. „Dunărea”, unitatea specializată din cadrul Direcției de Contraspionaj și-a păstrat atribuțiile, dar, treptat, își pierde tot mai mult din autonomie.

Relevant în acest sens este Ordinul șefului D.S.S. nr. 00489 din 27 octombrie 1984 „privind modul de executare și finalizare a operațiunilor A.V.S. încasarea, transferarea, depunerea, manipularea și transportul sumelor în valută și lei rezultate din aceste operațiuni”⁴².

Unitățile cu atribuții în derularea operațiunilor A.V.S. erau Compartimentul A.V.S. și secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și U.M. 0625/C.P. Operațiunile A.V.S. cuprindeau următoarele categorii de activități:

- „a) Recuperarea unor cote din comisioanele confidențiale aprobate de organele competente spre a fi plătite unor intermediari străini în cadrul activității de comerț exterior;
- b) Obținerea de rabaturi comerciale confidențiale la contractele de import încheiate de întreprinderile de comerț exterior românești cu firme și societăți străine;
- c) Operațiuni de tranzit confidențial de mărfuri și alte bunuri de proveniență străină, proprietatea partenerilor externi;
- d) Intermedieri de afaceri comerciale confidențiale între vânzători și cumpărători străini;
- e) Schimbarea destinației, originii și neutralizarea mărfurilor.
- f) Re-exporturi confidențiale de mărfuri și produse speciale;
- g) Operațiuni cu metale și pietre prețioase;
- h) Operațiuni speculative cu valori și produse de bursă;

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² A.C.N.S.A.S., dosar nr. 14.975, vol. 4, ff. 4-15.

- i) Acțiuni de arbitraj financiar-valutar;
- j) Operațiuni de supra-facturare și emiterea de facturi fictive;
- k) Alte operațiuni cu caracter special care se pot finaliza prin încasări în valută convertibilă.

Operațiunile de la alineatele c, f, g, h, i, j și k cădeau exclusiv în sarcina Compartimentului A.V.S. din U.M. 0544. Secțiile operative ale U.M. 0544, 0195 și 0625/C.P., nefiind autorizate să deruleze astfel de operațiuni, aveau obligația de a transmite Compartimentului A.V.S. toate datele și informațiile care puteau fi folosite la inițierea și derularea acestui tip de operațiuni.

Avându-se în vedere caracterul special al acțiunilor, ordinul preciza că vor fi selecționați exclusiv ofițeri cu experiență, cu o bună pregătire profesională, iar rețeaua informativă utilizată trebuia atent și permanent verificată prin toate mijloacele disponibile.

Întrucât rolul și importanța Compartimentului A.V.S. sunt într-o ascensiune vizibilă, reproducem atribuțiile acestuia, așa cum erau ele stipulate în actul normativ amintit:

„a) inițiază, execută și finalizează operațiunile proprii, folosind metodele și mijloacele muncii informativ-operative în țară și exterior;

b) coordonează, sprijină și controlează activitatea ce se desfășoară pe profil A.V.S.;

c) avizează rapoartele cu propuneri de deschidere și finalizare a operațiunilor A.V.S. prezentate spre aprobare conducerii Departamentului Securității Statului și șefului Centrului de Informații Externe de către secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și Unitatea 0625/C.P.;

d) asigură preluarea, depozitarea temporară în condiții de securitate și predarea imediat cu forme legale la B.R.C.E. și B.N.R.S.R. a sumelor rezultate din operațiuni A.V.S. care au fost încasate în țară și exterior de toate unitățile ce derulează operațiuni A.V.S.;

e) ține evidența centralizată a tuturor sumelor realizate din operațiuni A.V.S. a conturilor tranzitorii din țară și exterior, precum și a conturilor speciale, a depozitelor de la B.R.C.E. și B.N.R.S.R.;

f) execută operațiuni speciale de arbitraj, convertiri de valută, vindere și cumpărări de metale și pietre prețioase și alte operațiuni financiar-bancare, prin intermediul B.N.R.S.R. și B.R.C.E., în baza aprobărilor speciale date de conducerea Departamentului Securității Statului;

g) prin posibilitățile proprii și cu sprijinul secțiilor operative din U.M. 0544 și al U.M. 0195, execută sarcinile și măsurile privind: identificarea și aducerea în țară a bunurilor de patrimoniu și a altor valori aparținând cetățenilor români, rezultate din succesiuni, precum și despăgubiri, pensii și alte drepturi legale;

h) raportează lunar și la ordin, pe baza extraselor de cont bancare, situația executării sarcinilor de încasări valutare, global și pe fiecare secție operativă în parte, inclusiv U.M. 0195 și Unitatea 0625/C.P.”

S-au păstrat vechile prevederi referitoare la preluarea sumelor prin intermediul cecurilor, precum și interdicțiile referitoare la preluarea sumelor în numerar. În cazuri excepționale, preluarea banilor putea fi făcută de către doi ofițeri sau un ofițer și un

Capitaliștii avant la lettre: Securitatea și operațiunile valutare speciale...

„colaborator”, sub tehnică operativă. În străinătate, pentru a preîntâmpina acțiunile serviciilor secrete adverse, preluarea de numerar era permisă numai în sediile reprezentanțelor României: ambasade, consulate, secții economice, agenții TAROM, NAVROM, O.N.T. Era interzis cu desăvârșire ca astfel de operațiuni să se deruleze în hoteluri, restaurante, aeroporturi, gări, sedii ale firmelor străine sau locuri publice.

Sumele preluate în exterior erau aduse în țară prin curier diplomatic, predate Compartimentului A.V.S. și depuse în conturile speciale.

În țară, preluarea de numerar se făcea mai cu seamă în case conspirative, case de întâlniri, dar și în camere de hotel dotate cu tehnică operativă.

Cu ocazia emiterii acestui ordin a fost adusă în atenție și o latură de obicei trecută sub tăcere a activității A.V.S.: tendința unora dintre persoanele implicate în astfel de acțiuni de a obține foloase personale din „dorința și credulitatea unor categorii de cetățeni interesați să obțină formele de plecare din țară”.

Pentru a curma astfel de „tendințe”, ordinul amintit preciza:

„Orice activitate care ar avea ca obiect favorizarea ilegală a rezolvării cererilor de plecare din țară a cetățenilor români, în schimbul plății unor sume în lei sau valută, este interzisă. Cazurile de plecări definitive sau temporare din țară ce prezintă interes informativ-operativ sau valutar, vor fi rezolvate conform ordinelor și normelor de muncă existente”.

Pentru a preîntâmpina „conurența neloială”, toate unitățile centrale și teritoriale de securitate erau obligate să ia măsuri pentru „identificarea, documentarea și contracararea activității infracționale” a cetățenilor români sau străini care se ocupau cu traficul de influență în vederea obținerii aprobărilor necesare pentru emigrarea din România. Pentru a preveni diminuarea „bazinului de recrutare” a viitorilor „clienți”, trebuia intensificată și acțiunea de urmărire a cetățenilor străini veniți în România, sub diverse acoperiri, cu scopul de a scoate ilegal din țară diverse persoane ce doreau să emigreze.

O atenție deosebită era acordată și identificării agenților unor servicii de informații occidentale veniți în România pentru a culege informații despre activitățile de obținere a pașapoartelor și vizelor de emigrare în schimbul unor sume de bani și a altor foloase materiale, informații ce urmau a fi exploatare „în mod denaturat” pentru declanșarea unor „acțiuni de propagandă dușmănoasă în exterior”.

Persoanele identificate de diverse unități de securitate ca având preocupări legate de obținerea de vize de emigrare și scoaterea ilegală de cetățeni români din țară urmau a fi semnalati la U.M. 0544 pentru verificare, evitându-se astfel unele paralelisme și eventuala deconspirare a unor acțiuni.

Anul 1985 a fost unul al transformărilor pentru U.M. 0625/C.P. Astfel, la 1 februarie 1985, unitatea primește indicativul U.M. 0500 – Unitatea Specială pentru Comerț Exterior, Protocol și Apărarea Secretului de Stat și, după cum indică și denumirea, o serie de atribuții sporite în domeniul asigurării protecției contrainformative a persoanelor din întreprinderile și instituțiile românești care, în urma atribuțiilor de serviciu, intrau în contact cu străinii, precum și în domeniul asigurării

păstrării secretului de stat. Colonelul Alexandru Ștefan rămâne la conducerea unității, iar desfășurarea de O.V.S. continuă⁴³. Totuși, zilele unității erau numărate.

Întrucât se lucra la elaborarea Decretului nr. 408/1985 „privind unele măsuri referitoare la apărarea secretului de stat și la modul de stabilire a relațiilor cu străinii” (26 decembrie 1985), D.S.S. își adaptează și el structurile cu sarcini în domeniu la noile reglementări. Ca atare, în 8 noiembrie 1985, Tudor Postelnicu îi adresa lui Nicolae Ceaușescu nota nr. 002118 în care detalia măsurile ce urma a fi luate pentru „aplicarea cu mai multă fermitate a indicațiilor Dumneavoastră referitoare la apărarea secretului de stat și la modul de stabilire a relațiilor cu străinii (care nu trebuie publicate)”. Ca urmare a aprobării acestor măsuri de către Nicolae Ceaușescu, U.M. 0500 a fost desființată în 30 noiembrie, fiind înlocuită, cu începere din aceeași dată, cu U.M. 0500/A – Serviciul Independent pentru Apărarea Secretului de Stat și Respectarea Normelor de Protocol. Acest serviciu urma să funcționeze pe lângă Direcția a II-a Contrainformații în sectoarele economice, șeful serviciului având și funcția de locuitor al șefului Direcției a II-a⁴⁴.

Totodată, atribuțiile de contrainformații în rândul personalului Ministerului Afacerilor Externe, a M.C.C.E.I., a întreprinderilor de comerț exterior și a firmelor și reprezentanțelor comerciale străine, exercitate de U.M. 0500, au trecut în sarcina Serviciului Independent pentru Asigurarea Contrainformativă a M.C.E.C.E.I., B.R.C.E., Direcției Generale a Vămirilor și a întreprinderilor de comerț exterior (U.M. 0650), înființat, de asemenea, în decembrie 1985. Cunoscut și sub abrevierea S.I.C.E., noul serviciu continuă să desfășoare O.V.S., dar se află în structura organizatorică a Direcției a II-a (U.M. 0617). Locotenent-colonelul Apopei Gheorghe a fost primul șef al acestei structuri, succedat din anul 1986 de colonelul Ionescu Vergiliu⁴⁵.

Deși U.M. 0650 s-a dovedit destul de activă, constituindu-și pe lângă fiecare inspectorat județean al Ministerului de Interne așa-numitele Grupuri Operative Teritoriale (G.O.T. 0650), ea nu mai este menționată în mod expres în documentele emise de conducerea D.S.S., în acestea fiind nominalizată doar direcția tutelară: Direcția a II-a (U.M. 0617).

Așadar, data de 30 noiembrie 1985 a însemnat sfârșitul O.V.S. pentru structurile de contraspionaj din subordinea Direcției a III-a Contraspionaj. De la această dată, acest gen de operațiuni a devenit apanajul exclusiv al C.I.E., care își vedea astfel înlăturat definitiv vechiul rival în domeniul O.V.S., și al Direcției a II-a Contrainformații în sectoare economice.

⁴³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 4, f. 20.

⁴⁴ Vezi Hotărârea Biroului Executiv al Consiliului de Conducere al Departamentului Securității Statului din 19 noiembrie 1985 – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.073, vol. 2, f. 121.

⁴⁵ În mod eronat, Marius Oprea îl indică pe col. Alexandru Ștefan ca fiind la comanda acestei unități până în 1989 – cf. Marius Oprea, *op. cit.*, p. 76.

Operațiunile valutare speciale la finalul regimului comunist

O nouă și ultimă reglementare a activităților de aport valutar ale Securității a venit prin Ordinul șefului D.S.S. nr. 00324 din 1 octombrie 1986⁴⁶. Prin acest ordin rolul central deținut de C.I.E. în acțiunile valutare era reconfirmat și chiar consolidat.

Potrivit art. 1 al ordinului, operațiunile speciale de aport valutar erau definite drept „acele activități executate prin metodele și mijloacele muncii speciale care se inițiază, derulează și finalizează de către cadre active sau în cazuri cu totul speciale de cadre în rezervă ale unităților Departamentului Securității Statului, care au drept scop obținerea de valută convertibilă sau în lei, fără export de produse sau efort material din partea economiei naționale”.

Operațiunile speciale de aport valutar puteau fi executate în țară sau în străinătate de Compartimentul A.V.S., secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și U.M. 0617 și erau considerate finalizate în momentul în care sumele în valută convertibilă sau în lei realizate se aflau evidențiate în conturile speciale de la B.R.C.E. sau B.N.R.

Șefii secțiilor operative, șeful Compartimentului A.V.S. din cadrul U.M. 0544, șefii U.M. 0195 și U.M. 0617 răspundeau în mod nemijlocit de inițierea, executarea și finalizarea în condiții de deplină siguranță, a operațiunilor speciale de aport valutar, luând măsuri corespunzătoare pentru preîntâmpinarea oricăror riscuri ce ar putea rezulta ca urmare a încălcării normelor muncii informativ-operative în țară sau exterior sau să se facă speculații în exterior referitoare la astfel de preocupări ale serviciilor secrete ale țării noastre.

Toate acțiunile derulate de secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și U.M. 0617 erau realizate, după caz, cu sprijinul Compartimentului A.V.S., care avea dreptul de control asupra întregii activități de aport valutar, și numai după ce se primea acordul șefului Centrului de Informații Externe.

Potrivit prevederilor ordinului menționat, aportul valutar se realiza prin:

- „a) Recuperarea, prin mijloacele muncii specifice, a unor cote din comisioanele confidențiale aprobate de organele competente (Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale) spre a fi plătite unor intermediari străini în cadrul activității de comerț exterior și cooperare economică internațională.
- b) Obținerea, după semnarea contractelor, de rabaturi comerciale confidențiale la contractele de import încheiate de întreprinderile de comerț exterior românești cu firme și societăți străine (dacă se apreciază că este cazul, fără forțare de notă).
- c) Intermedieri de afaceri comerciale confidențiale între vânzători și cumpărători străini.
- d) Sprijinirea unor acțiuni de schimbarea destinației, originii și neutralizarea mărfurilor proprietate a partenerilor străini sau a celor românești către exterior, îndeosebi producție specială.

⁴⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.073, vol. 2, ff. 89-101.

- e) Operațiuni speciale de aport valutar, prin cercetarea informativă a comercianților sau a altor cetățeni străini care au comis fapte ce nu întrunesc elementele constitutive ale vreunei infracțiuni.
- f) Obținerea unor cote, peste nivelul real al pagubei produse, la plățile reprezentând despăgubiri acordate unor persoane juridice sau fizice române de către societățile de asigurare din exterior, în cazul unor cauze civile.
- g) Reexportul confidențial de mărfuri și produse speciale.
- h) Operațiuni speculative cu valori și mărfuri de bursă.
- i) Operațiuni cu metale și pietre prețioase din cele confiscate.
- j) Acțiuni de arbitraj financiar-valutare.
- k) Operațiuni de valorificare, în valută convertibilă a unor bunuri confiscate, în conformitate cu prevederile art. 4 din Decretul nr. 382/1982, precum și a celorlalte acte normative care reglementează regimul juridic al bunurilor provenite din confiscări.
- l) Acțiuni de recuperare, prin mijloacele muncii specifice, a unor sume de la deținătorii ilegali de valută convertibilă.
- m) Operațiuni de import pentru reexport, cu produse prevăzute în nomenclatorul I.C.E. „Dunărea”, cu sprijinul, sub îndrumarea și controlul acesteia, cu aprobarea ministrului secretar de stat și șef al Departamentului Securității Statului și cu respectarea strictă a prevederilor Ordinului nr. 00300/09.09.1986⁴⁷.
- n) Identificarea și finalizarea, prin mijloacele muncii specifice, a unor succesiuni vacante.
- o) Alte acțiuni cu caracter special care se pot finaliza prin încasări în valută convertibilă sau în lei”.

Orice acțiune de aport valutar se desfășura numai după întocmirea unui raport special (în două exemplare) și aprobarea acestuia. Raportul cuprindea următoarele elemente: categoria operațiunii; sursele folosite (cu nume conspirative); legenda sub care se va acționa; conținutul pe scurt al operațiunii; valoarea cotei A.V.S. preconizată a se încasa la finalizare; modalitatea de plată a cotei A.V.S. și contul în care se va înregistra în cadrul Băncii Române de Comerț Exterior. Era interzisă orice operațiune fără a avea, în

⁴⁷ Ordinul șefului D.S.S. nr. 00300 din 9 septembrie 1986 fusese emis „în scopul creșterii eficienței activității Întreprinderii de Comerț Exterior „Dunărea” și a unei conlucrări mai concrete cu întreprinderile de comerț exterior aparținând diferitelor ministere”. De fapt, prin acest ordin se interzicea participarea I.C.E. „Dunărea” la operațiunile comerciale cu produse agroalimentare, acestea urmând a fi inițiate prioritar de Ministerul Industriei Alimentare și Achiziționării Produselor Agricole, Ministerul Agriculturii și Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale (M.C.E.C.E.I.). Aceeași interdicție era instituită și asupra operațiunilor cu țigări și produse petroliere, acestea urmând a fi inițiate și desfășurate de Ministerul Industriei Petrochimice, M.C.E.C.E.I. și de Întreprinderea de Comerț Exterior „Petrolimportexport”. Probabil că ordinul a fost emis în urma plângerilor repetate formulate de conducerea acestor ministere cu privire la concurența neloială pe care I.C.E. „Dunărea” le-o făcea, din dorința de a-și crea o imagine cât mai favorabilă în fața conducerii superioare de partid.

prealabil, un cont special la B.R.C.E. verificat și confirmat de șeful C.I.E. și președintele B.R.C.E.

O.V.S. – comisioane, „amenzi”, evaziune fiscală și spionaj economic

La 1 iunie 1979 sursa „Penu”, reprezentant la București al firmei vest-germane „Deutsche Extrakt Kaffe”, propunea ofițerilor din U.M. 0625/C.P. o operațiune bazată pe faptul că I.C.E. „Mercur” beneficia de un preț preferențial (85 dolari FOB Anvers per carton) pentru țigările „Kent”. Contractul I.C.E. „Mercur” prevedea un import de 70.000 cartoane/an, însă Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale estima că necesarul pieței interne se cifra la 30-40.000 de cartoane. Ca urmare, a aprobat ca diferența să fie reexportată în Olanda prin societatea mixtă româno-elvețiană „Trawe S.A.” – Geneva, la un preț de cca 104 dolari cartonul.

Din realizarea acestei operațiuni, prin re-exportarea a 40.000 cartoane, I.C.E. „Mercur” a realizat un beneficiu net de 8 dolari per carton (320.000 dolari), iar societatea mixtă „Trawe S.A.”, 3 dolari per carton, din care 50% (60.000 dolari) revenea părții române. În plus, sursa „Penu” a obținut de la cumpărătorul olandez, pentru serviciile sale de intermediere, 3 dolari per carton (respectiv 120.000 dolari)⁴⁸, sumă care a fost virată în contul tranzitoriu de la B.R.C.E. nr. 47214338-300-6/CP/DEP 46.

Aceeași sursă „Penu” a găsit soluția de valorificare a 235 tone de ceai importat din Vietnam în valoare de cca 233.000 dolari. Cantitatea respectivă provenea dintr-un lot de 400 de tone livrat în cadrul acordurilor de clearing dintre România și Vietnam și reprezenta disponibilul rămas după acoperirea consumului intern. Întrucât I.C.E. „Mercur” era în căutarea unui cumpărător, purtând tratative cu firme din Anglia și R.F.G., sursa „Penu” a reușit să obțină de la firma al cărei reprezentant era în România cumpărarea ceaiului la prețul maxim al pieței, obținând chiar un comision de 4.660 dolari pentru „strădania” de a găsi marfa respectivă.

În anul 1980, Securitatea l-a reținut pe Valentin Budu, cetățean român, reprezentant la București al firmei I.W.K. din R.F.G., suspectat de activitate de spionaj. În urma anchetei desfășurate de Direcția de Cercetări Penale a D.S.S., în sarcina reprezentantului român nu au fost reținute infracțiuni contra securității statului, astfel încât organele de securitate și-au declinat competența în favoarea organelor de procuratură ale Sectorului 2, care au trimis cazul în instanță. În aceste circumstanțe, sursele Securității cu numele conspirativ „Marga” și „Diaconu” l-au contactat pe patronul firmei I.W.K. și i-au prezentat posibilitatea ca numele firmei să nu apară în proces, dacă acesta ar fi de acord cu plata sumei de 80.000 D.M.W., necesară, chipurile, pentru sensibilizarea unor persoane din aparatul justiției.

Patronul firmei, preocupat de imaginea publică și temându-se ca implicarea într-un proces să nu afecteze afacerile pe care le derula în România, a fost de acord cu această propunere și a virat respectiva sumă în contul O.V.S. de la B.R.C.E. Totodată, în discuțiile cu cele două surse, patronul firmei s-a interesat de posibilitatea de a-i ușura situația lui Budu Valentin.

⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 391.

Întrucât în primă instanță Judecătoria Sectorului 2 a reținut în sarcina angajatului firmei I.W.K. infracțiunea de luare de mită, hotărând condamnarea sa la 4 ani de închisoare cu drept de recurs, sursele Securității au fost instruite să-l contacteze din nou pe patron. Acțiunea, propusă de col. Alexandru Ștefan, a fost aprobată de gen.-mr. Stamatoiu Aristotel, șeful Direcției a III-a, și de col. Vasile Gheorghe, șeful Direcției a VI-a Cercetări Penale, apreciindu-se că inculpatul „nu a produs pagube economiei naționale, nu a cules și transmis date și informații”.

În timpul discuțiilor inițiate de surse, i s-a sugerat patronului firmei că, în schimbul virării sumei de 150.000 D.M.W., în urma recursului la Tribunalul municipiului București, inculpatul ar putea beneficia de o „ușurare” a situației juridice, suma respectivă urmând să acopere și unele „prejudicii” cauzate de activitatea acestuia. Patronul german s-a declarat de acord cu acest aranjament, astfel că cele 150.000 D.M.W. au fost virate în contul O.V.S.⁴⁹

În aprilie 1980 firma britanică „Imperial Chemical Industries” (I.C.I.) purta tratative cu I.C.E. Romagrimex pentru vânzarea a cca două milioane doze de „Estrumate” (un produs care mărea fertilitatea la animale. Întrucât valoarea contractului se ridica la cca cinci milioane de dolari S.U.A., iar Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare nu dispunea de valuta respectivă, reprezentantul I.C.I. din București, Colin Porter, la sugestia unei surse a Securității, a găsit o cale de rezolvare prin I.C.E. „Terra”, ca afacerea să se realizeze în ruble.

Partea română, sub pretextul că efectuarea tranzacției în ruble implică operațiuni suplimentare, a solicitat firmei I.C.I. un comision de 5%, plătit în dolari sau lire sterline⁵⁰. Solicitarea a fost acceptată și banii virăți în cont.

În septembrie 1980, o sursă a U.M. 0625/C.P., angajată a reprezentanței din București a firmei americane „Moody International”, obținuse informația că unele firme din S.U.A. se află în căutarea unor soluții de a depune o parte din veniturile realizate în alte țări, pentru a diminua impozitele ridicate percepute de fiscul american. Oamenii de afaceri americani își exprimaseră disponibilitatea de a depune la B.R.C.E. importante sume în valută, dacă ar fi posibil să obțină acte din care să rezulte că aceste sume au fost cheltuite în România.

Din verificările efectuate de ofițerii unității a reieșit că obținerea unor astfel de documente era posibilă, sub pretextul prestării unor servicii de către „Publicom”, Întreprinderea de Târguri și Expoziții, O.N.T. etc.

Pentru a da un plus de credibilitate acestor documente, sursa Securității a fost instruită să apeleze într-adevăr la unele servicii pe care întreprinderile menționate, dar costurile pe facturile înaintate firmelor urmau a fi majorate în raport cu interesele acestora.

Operațiunea a fost aprobată personal de șeful D.S.S., Tudor Postelnicu, și a început să se deruleze din 29 septembrie 1980, dar nu am identificat date cu privire la volumul comisioanelor percepute de sursa Securității.

Tot dorința unor parteneri externi de a eluda anumite prevederi ale legislației din țara de origine sau a celei din anumite spații economice s-a aflat și la originea

⁴⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 304.

⁵⁰ *Ibidem*, ff. 253-255.

operațiunii inițiate în aprilie 1981 cu un om de afaceri italian. Acesta, aflat în România ca reprezentant al firmei „La Puntimatic”, care cumpăra produse ale industriei siderurgice românești, a confiat unei surse a Securității faptul că era în căutarea unor soluții pentru a ocoli unele bariere impuse de Piața Comună care îi limitau volumul tranzacțiilor și, implicit, profiturile.

Prin rețeaua informativă, ofițerul acoperit „Barbu” și prin contactarea legendată, italianul a fost încurajat în tatonările sale, sugerându-i-se că, pe lângă mărirea volumului de afaceri al firmei, ar putea realiza importante câștiguri personale printr-o colaborare confidențială cu partea română.

Pentru realizarea intențiilor sale, cetățeanul italian a fost sfătuit să cumpere firma „Qinshin Enterpresis Limited” (Q.E.L.), înregistrată în orașul liber Hong Kong și să facă apoi demersurile necesare pentru a deschide la București un birou de reprezentanță. Acest birou urma să înlocuiască reprezentanța grupului de firme italiene „La Puntimatic”, pe care respectivul italian le coordona în calitate de co-proprietar și director.

În acest mod puteau fi ocolite o serie de bariere impuse în Piața Comună, cetățeanul italian obținând o mărire a volumului și varietății produselor pe care le cumpăra din România și având posibilitatea de a iniția operațiuni de compensații, cooperări, finanțări pe terțe piețe. În acest sens, omul de afaceri și-a deschis și un cont operativ la B.R.C.E.

Fiind sprijinit în toate demersurile sale de ofițerul acoperit „Barbu”, comerciantul italian a consimțit ca o parte din câștigurile realizate să le împartă cu partea română. În acest sens, a fost încheiat un protocol confidențial, partea română fiind reprezentată de un ofițer al U.M. 0625/C.P., prezentat sub numele de „Dan Călinescu” și legendat ca fiind jurist la Consiliul de Miniștri, cu atribuții pe linia avizării funcționării reprezentanțelor străine în țara noastră. Pentru a evita eventuale eschivări ale partenerului italian, toate operațiunile comerciale și financiare urmau a fi realizate prin B.R.C.E. de către ofițerul acoperit „Barbu”, acesta fiind angajat la reprezentanța Q.E.L. din București.

Fără a depista în arhive indicii clare asupra volumului comisioanelor încasate de U.M. 0625/C.P., acestea pot fi apreciate pentru primul an de funcționare a aranjamentului ca fiind cifrate undeva la 3-400.000 de dolari⁵¹. Pentru evaluarea amplitudinii acțiunii, trebuie precizat faptul că reprezentanța Q.E.L. a funcționat până la 31 decembrie 1986.

În septembrie 1982 U.M. 0625/C.P. obținuse informații din partea unei surse externe că firma Bayer A.G. Leverkusen din R.F.G. era dispusă să ofere un comision de 9% la volumul sumei de 4.145.777 D.M., care era datorată de ICE CHIMIMPORT, din contracte derulate în perioada 1980-1981.

Ofițerii unității au verificat la B.R.C.E., prin două surse de care dispuneau în interiorul băncii, situația acestor sume datorate. Informațiile obținute indicau faptul că, deja, aceste sume erau planificate pentru a fi plătite prioritar în perioada următoare.

⁵¹ Idem, vol. 8, f. 50.

Sursa externă a fost contactată și instruită să contacteze firma vest-germană pentru a comunica faptul că, prin posibilitățile de care dispune, a reușit să urgenteze plata datoriei în cauză, eșalonată în opt rate, contra comisionului stabilit.

Ca urmare, în contul O.V.S. a fost virată suma de 373.119 D.M., reprezentând comisionul de 9%. Sursele „Alexe” și „Mihnea”, din interiorul B.R.C.E., au fost recompensate cu 2.000, respectiv 1.500 de lei⁵².

Nu am identificat informații despre modul în care a fost recompensat cetățeanul străin care a furnizat informația primară asupra disponibilității firmei germane de a oferi comisionul respectiv.

Din gama de activități generatoare de valută nu lipseau nici mici escrocherii legate de acordarea vizelor de emigrare, în afară de cele acordate în cadrul acordurilor secrete încheiate cu Israelul și R.F.G. Edificator în acest sens este un raport al conducerii U.M. 0625/C.P. din 9 ianuarie 1984:

„Sursa «Dobre» a fost rugată de numita Dan Mirela să o sprijine în obținerea unei vize pentru a pleca definitiv din țară în Anglia. Verificând, am stabilit că Comisia de vize și pașapoarte îi aprobase cererea pe care o depusese în acest sens.

Pentru «sprijinul» acordat, rudele din străinătate ale celei în cauză au virat suma de 10.000 Sfr. în cont tranzitoriu C.P.”⁵³.

În ianuarie 1987 U.M. 0650 obținea aprobarea gen. col. Vlad Iulian pentru inițierea acțiunii de aport valutar „Manfred”. Această acțiune avea la bază o informație obținută de sursa „Mihnea” cu privire la disponibilitatea unui cetățean străin, „Manfred”, de a ceda o cotă de 10% din comisioanele care i se plăteau de statul român în schimbul încasării acestora *cash*, la ghișeu, de la B.R.C.E. „Manfred” era folosit și plătit de statul român pentru intermedierea unor tranzacții ale întreprinderilor de comerț exterior „Industrialexportimport”, „Electroexportimport”, „Uzinexportimport” cu firmele italiene „La Nationale”, „Eurocar”, „Balzer”, „Cerpeli” și „Cio-Due”.

Sub pretextul acordării de sprijin pentru încasarea comisionului în numerar, sursa „Mihnea”, sprijinită de sursa „Coca”, a convenit cu „Manfred” ca procentul de 10% (150.000 \$) să fie virat la B.R.C.E., în contul tranzitoriu 4721423300-1/VB⁵⁴.

Pentru obținerea unor comisioane de la firmele occidentale, sursele și ofițerii angrenați în astfel de operațiuni se prevalau și de necunoașterea de către reprezentanții acestora a realităților din sistemul economic românesc. Astfel, erau invocate unele cheltuieli absolut normale în sistemul economic capitalist, marcat de o acerbă concurență, dar care erau cvasi-inexistente în sistemul economiei planificate. Un exemplu în acest sens îl reprezintă acțiunea „Akopol”, derulată de U.M. 0650 în februarie 1987.

Acțiunea a plecat de la faptul că, până în anul 1986, ICE „Prodexport” importa de la firma suedeză „Oljefabriker Karlshamms” unt de cacao pentru industria de ciocolată din România. În toamna anului 1986, suedezii au propus înlocuirea untului de cacao cu o grăsime vegetală hidrogenată, denumită „Akopol”, cu caracteristici similare, folosită pe plan internațional pentru fabricarea ciocolatei. Partea română a acceptat

⁵² Idem, vol. 1, f. 92.

⁵³ Idem, vol. 3, f. 3.

⁵⁴ Idem, vol. 8, f. 37.

propunerea, încheind un contract pentru importul a 470 tone „Akopol”, în valoare de 7.000.000 coroane suedeze.

După semnarea contractului, sursa „Sandu”, din legătura U.M. 0650, a negociat cu reprezentanții firmei suedeze, ridicând problema cheltuielilor de promovare a noului produs pe piața românească. În urma discuțiilor, suedezii s-au declarat de acord să suporte ei aceste presupuse cheltuieli, estimate de partea română la 2% din valoarea contractului⁵⁵. Ca urmare, firma suedeză a remis B.R.C.E. un cec în valoare de 139.950 coroane suedeze⁵⁶.

Arsenalul de mijloace și metode folosite de Securitate pentru obținerea unor sume în valută nu se limita doar la cele amintite anterior, specifice mai degrabă unor oameni de afaceri incorecți, ci cuprindea și operațiuni specifice serviciilor de informații.

În acest sens, poate fi menționată o operațiune derulată în 1987 în cadrul programului „Mercur”, derulat de Direcția a II-a Contrainformații economice. Concret, prin „măsurile speciale de control” a negocierilor derulate de I.C.E. „Mineralexportimport” cu mai multe firme occidentale (unele cu reprezentanțe la București) pentru achiziționarea unor blocuri carbonice necesare furnalului nr. 6 de la Combinatul Siderurgic Galați, s-a conturat posibilitatea unei operațiuni valutare speciale.

Mai exact, pe baza datelor cu privire la posibilitățile de reducere a prețului de ofertă de către fiecare firmă concurentă, obținute de Securitate prin măsuri specifice, a fost inițiat un joc operativ vizând dezinformarea firmelor aflate în competiție în scopul încheierii unui contract avantajos părții române.

În competiție pentru realizarea importului respectiv se înscrieseră și firma vest-germană „Sigri”, reprezentată în această afacere de oficiul din București al firmei elvețiene „Imkometal”. După primele runde de negocieri, pe baza unor analize comparative, partea română a avizat tehnic și comercial numai firma „Sigri” din R.F.G. În această situație, prin sursa „Elena”, s-a acționat asupra delegației firmei „Sigri”, plasându-se informația „confidențială” că toate firmele au rămas în competiție și trebuie să scadă prețul de ofertă la limita solicitată de partea română (convenită anterior cu sursa „Popa”, care ocupa o funcție de conducere la I.C.E. „Mineralimportexport”).

Întrucât ofițerii de securitate intraseră în posesia unor date referitoare la calculația internă a prețului întocmită de firma „Sigri”, beneficiul prevăzut, precum și cu privire la comisionul ce urma a fi perceput de firma „Imkometal” pentru derularea afacerii, au fost declanșate negocieri dure cu partea vest-germană. Deținând atuurile menționate, partea română a reușit să obțină, în final o reducere a prețului de ofertă cu 3.000.000 D.M.W.

În plus, sub pretextul acordării contractului de import în mod „preferențial” firmei „Sigri”, sursele Securității au negociat și acordarea unui comision în valoare de 40.000 dolari, sumă considerată aport valutar special.

⁵⁵ Este posibil ca suedezii să fi știut foarte bine că astfel de cheltuieli, într-o economie planificată, erau inexistente, dar să fi acceptat să se lase „jumuliți” pentru a putea încheia și derula respectivul contract.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 46.

Un mecanism mai complex a fost gândit și în cazul operațiunii „Lira 2”, derulată în colaborare de U.M. 0544, U.M. 0107 și U.M. 0650 în prima parte a anului 1987. La acea vreme, societatea „ARCOM” avea nevoie pentru plata salariilor muncitorilor care lucrau pe șantierul său din Egipt de suma de 3.000.000 lire egiptene. Întrucât B.R.C.E. nu putea transfera echivalentul în dolari al acestei sume la paritatea de 1 dolar S.U.A. – 1,373 lire egiptene, M.C.E.C.E.I. a aprobat ca o parte din exportul de ciment realizat de I.C.E. Vitrocim-Forexim, prin firmele „Crescent”, din Cipru, și „Al Ghanin and Al Qoutub” să fie plătite direct în Egipt, la dispoziția ARCOM, la o paritate îmbunătățită de 1 dolar S.U.A. – 1,50 lire egiptene.

În urma măsurilor specifice întreprinse ulterior perfectării operațiunii, cele două firme au fost determinate să accepte plata unei bonificații bancare confidențiale de circa 0,30 lire egiptene pentru fiecare dolar S.U.A., ceea ce, la nivelul sumei necesitate de ARCOM, reprezenta circa 200.000 dolari S.U.A.

Acțiunea a fost derulată prin sursele „Mecena” și „Albu”, în trei tranșe, primele două în valoare de câte 80.000 dolari, iar ultima în valoare de 40.000 dolari. Sumele au fost încasate prin transfer bancar în contul special nr. 47.21.427.300 – 2 de la B.R.C.E.⁵⁷

Operațiunile de supra-facturare nu lipseau nici ele din portofoliul de afaceri al Securității. Astfel, în 1987 a fost inițiată operațiunea „Factura”, care consta în recuperarea unei părți a comisionului pe care o importantă firmă suedeză de mobilier îl acorda I.C.E. „Tehnoforestexport”. Exportul anual de mobilier românesc către respectiva firmă se cifra la cca 20 milioane dolari S.U.A., iar unele loturi de mobilier erau suprafacturate, în baza unui protocol prin care partea suedeză se obliga să plătească, eșalonat, un comision confidențial de 0,50% din valoarea totală a suprafacturărilor. Suma obținută în plus prin suprafacturare era evidențiată separat în contabilitatea I.C.E. „Tehnoforestexport”, iar aceasta transfera, periodic, echivalentul a 0,25% în contul special A.V.S. O imagine asupra dimensiunii suprafacturării poate fi obținută din faptul că aportul valutar anual era estimat la circa 200.000 dolari S.U.A.

Concluzii

Operațiunile valutare speciale efectuate de Securitate au reprezentat, fără îndoială, nu doar un capitol foarte puțin cunoscut al activității acestei instituții, ci și unul extrem de controversat și cu numeroase consecințe în perioada de după dispariția regimului comunist.

Una dintre primele diatribe la adresa acestei activități a venit, oarecum paradoxal, chiar de la fostul șef la D.S.S., Iulian Vlad. Acesta, într-o declarație formulată în 31 martie 1990, pe când se afla în închisoare, și ulterior retractată, menționa:

„Multe prejucții i s-au adus muncii de securitate, prestigiului instituției și chiar bunului renume al țării de către așa-zisa activitate de aport valutar pe care o realizau cu prioritate unitățile externe U.M. 0544 și U.M. 0195, precum și U.M. 0650 din Securitatea internă. În afară de faptul că sumele respective de cele mai multe ori reprezentau o câțime din prețul de vânzare a mărfurilor și pe care statul oricum le-ar fi încasat în condițiile unor negocieri corecte, ofițerii de securitate trebuiau să intre în tot

⁵⁷ *Ibidem*, f. 376.

felul de combinații cu străinii, nu de puține ori compromițătoare, iar controlul activității lor și al valutei nu era sigur. Tot atât de rău era și faptul că unitățile respective fuseseră într-o bună măsură deturnate de la misiunile pentru care au fost create și care erau utile țării.

Cu toate încercările pe care le-am făcut de a scoate din preocupările Securității această sarcină sau măcar de a o reduce substanțial, nu am reușit. Dimpotrivă, Postelnicu a ridicat-o la rangul de atribuție prioritară pentru îndeplinirea căreia trebuia să-și aducă contribuția întregul aparat”⁵⁸.

Făcând abstracție de împrejurările în care au fost formulate aceste aprecieri, considerăm că, în mare parte⁵⁹, acestea sunt corecte. În opinia noastră, răul făcut de acest tip de operațiuni poate fi cuantificat pe două paliere: deteriorarea imaginii mediului de afaceri din România în anii ’80, când, practic, „sursele” Securității dijmuiău aproape orice afacere, solicitând fel de fel de „comisioane” pentru a-și îndeplini atribuțiile de serviciu, și contribuția esențială a acestor practici și a oamenilor respectivi la explozia corupției în România post-decembristă.

Fără îndoială că o preocupare a conducerii Securității pentru o salvare a aparențelor a existat, dar, trebuie spus, rezultatele au fost minime. O dovadă în acest sens o reprezintă o rezoluție pusă de șeful compartimentului A.V.S. din U.M. 0544, maiorul Eftimie Gelu, pe raportul privind inițierea acțiunii „Murmansk”, din 12 februarie 1988:

„Propunem a se aproba, dar să se manifeste multă grijă, deoarece problema de aport valutar va fi tratată de aceeași persoană care a încheiat și contractul, putându-se acredita ideea, față de partener, a «coruptibilității» unor persoane române din rețeaua de comerț exterior. Ar fi de dorit să se interpună, sub o legendă plauzibilă, o altă persoană”⁶⁰.

Cât de „plauzibile” erau aceste legende, chiar și atunci când erau folosite, pentru oameni de afaceri cu experiență sau pentru firmele mari din a căror organigramă nu lipseau (și nu lipsesc!) departamente proprii de protecție a informațiilor și de verificare contrainformativă a angajaților? Fără îndoială că, în multe cazuri, gradul de corupție și de coruptibilitate a angajaților din comerțul exterior sau din sistemul bancar românesc era perceput la adevărata sa dimensiune de către partenerii externi.

De asemenea, nici implicarea serviciilor secrete românești în multe din acțiunile valutare speciale nu mai reprezenta o taină pentru omologii din străinătate, cel mai bun exemplu în acest sens fiind cel al acordurilor secrete de emigrare a minoritarilor de etnie germană și evreiască⁶¹.

⁵⁸ Documentul este publicat de Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România*, București, Editura Elion, 2003, pp. 218-219.

⁵⁹ Avem unele rezerve asupra faptului că unele sume ar fi intrat „oricum” în bugetul statului, în urma unor „negocieri corecte”.

⁶⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 9, f. 24.

⁶¹ Florian Banu, Luminița Banu, Florica Dobre, Laura Stancu (eds.), *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 2011, *passim*.

Pe de altă parte, implicarea unor persoane din sistemul comerțului exterior și din cel financiar, precum și a unor ofițeri de securitate în operațiuni valutare mai mult sau mai puțin ilicite a dus, în timp, la o adevărată specializare a acestora și la crearea unei vaste rețele de relații speciale, atât în țară, cât și în străinătate. Aceste rețele au acționat la adevăratul lor potențial după prăbușirea regimului comunist, când restricțiile și controlul centralizat au dispărut.

Rezultatele concrete nu au întârziat să apară, înregistrându-se, în perioada post-decembristă, o adevărată explozie de afaceri dubioase, crahuri bancare mai mult sau mai puțin simulate, contrabandă și trafic de produse speciale, toate materializate în emergența unor averi fabuloase a unei clase de îmbogățiți „de tranziție”, cu puternice conexiuni în lumea politică.

Deși aceste probleme au fost abordate în presă, dar și în volume de sine stătătoare, cel mai adesea pe un ton violent, adesea melodramatic, fostele cadre ale Securității fiind acuzate de toate relele sistemului capitalist pe cale de re-construire, o abordare *sine ira et studio* a problemei ne face să afirmăm, aidoma lui Stalin când vorbea de reconfigurarea Europei postbelice, că altfel nici nu putea fi. La o analiză rece a contextului imediat post-revoluționar, reiese cu pregnanță faptul că acești oameni nu puteau să nu se folosească de cunoștințele lor tehnice și de contactele personale de care dispuneau pentru a trage „un ce folos”, după expresia conului Leonida!

În împrejurările tulburi în care se năștea un sistem bazat, în primul rând, pe maximizarea profitului, erau dispuși foștii ofițeri de securitate și oamenii lor din economia națională să facă, de bunăvoie, un pas în spate? Neobligați de voința politică, își permiteau ei să abandoneze pozițiile privilegiate de putere pe care le dețineau, lăsând oportunitățile de afaceri la îndemâna altor persoane și, eventual, să se pună la dispoziția justiției pentru a fi judecați pentru ce au făcut, bun sau rău? Credem că răspunsul vine de la sine, nefiind în firea omului să renunțe la privilegiu și putere (politică, financiară, economică) fără a fi constrâns de un factor exterior.

Pe de altă parte, nu trebuie să credem că serviciile de informații ale regimului comunist, odată reformate și intrate în regulile regimului democratic, au abandonat practicile de tip O.V.S. De altfel, deși opinia publică se inflamează, în general, când vine vorba de implicarea serviciilor secrete în lumea afacerilor, specialiștii domeniului știu foarte bine că nu există, practic, un astfel de serviciu care să nu dețină firme de acoperire⁶², să nu efectueze tranzacții bursiere sau să nu se implice în traficul internațional cu diverse produse speciale.

În ceea ce privește actualele servicii de informații ale României, este suficient să amintim faptul că, potrivit art. 21, al. 1 din Legea nr. 1/1998 privind organizarea și funcționarea Serviciului de Informații Externe, cu modificările și adăugirile ulterioare, „fondurile necesare pentru desfășurarea activității Serviciului de Informații Externe se asigură de la bugetul de stat și din surse extrabugetare”. Aliniatul 11 al aceluiași articol

⁶² Tradiția firmelor de „import-export” ca acoperire pentru serviciile de informații pare a fi fost inaugurată în 1910 de Sir Mansfield Cumming, care a creat pentru proaspăt înființatul MI6 o adresă de acoperire: „Messrs Rasen, Falcon Ltd., Box 400, General Post Office, London” – firmă de expediții și export – Keith Jeffery, *MI6. The History of the Secret Intelligence Service. 1909-1949*, London-Berlin-New-York-Sydney, Bloomsbury, 2011, p. 17.

aduce și lămuririle necesare: „Serviciul de Informații Externe primește și administrează bunuri proprietate publică și privată a statului, putând să le închirieze în funcție de regimul lor juridic, reținând o cotă parte de 50% din valoarea chiriei, și desfășoară, în condițiile legii, activități cu caracter economic. Veniturile astfel obținute vor fi utilizate integral pentru finanțarea cheltuielilor materiale și de capital, iar disponibilul rămas la sfârșitul anului va fi reportat în anul următor și va fi folosit cu aceeași destinație”.

Cum se împacă aceste prevederi cu cele ale art. 9, al. 2 („activitatea Serviciului de Informații Externe are caracter de secret de stat”), ale art. 10, al. 2 („sursele de informare, metodele și mijloacele de muncă nu pot fi dezvăluite față de nimeni și în nici o împrejurare”) și ale art. 19, al. 1 („Personalul Serviciului de Informații Externe își desfășoară activitatea deschis sau acoperit, în raport cu nevoile de realizare a siguranței naționale”)?

Dacă Securitatea efectua O.V.S. în condițiile unei economii etatizate, cu o planificare riguroasă, cum se descurcă azi serviciile de informații într-o economie bazată pe competiție, unde concurența este acerbă iar regulile pieței sunt nemiloase? Cine veghează asupra unor posibile conflicte de interese, cum ar fi, de exemplu, dacă nu cumva o entitate economică a unui astfel de serviciu nu-și elimină concurenții, folosindu-se de ofițeri acoperiți infiltrați sau de informațiile confidențiale obținute prin mijloace specifice? Cine împiedică o astfel de entitate să „sufle” contractele rivalilor, dispunând de surse recrutate dintre angajații respectivilor rivali, surse care „nu pot fi dezvăluite față de nimeni și în nici o împrejurare”? Cum își exercită atribuțiile instituțiilor de control economico-financiar, precum Garda Financiară sau Curtea de Conturi, în condițiile în care „activitatea Serviciului de Informații Externe are caracter de secret de stat”?

Așadar, operațiunile valutare ale Securității, fără a reprezenta niște practici exotice pentru un serviciu secret, au produs iritare în rândul conducerii multor unități economice, prin concurența neloială a unor întreprinderi de tip I.C.E. „Dunărea” și prin imixtiunea ofițerilor specializați. Totodată, sumele în valută obținute nu au justificat, în opinia noastră, deteriorarea accentuată a imaginii mediului de afaceri, tot mai mulți parteneri externi fiind convingși că în România nu poți face afaceri decât în schimbul unor „comisioane” oferite persoanelor aflate în funcții-cheie. În plus, apetitul pentru sumele uriașe de valută pe care le mânuiau a creat în rândul ofițerilor de securitate suficiente semne de întrebare cu privire la posibilitatea recrutării acestora de către adversari.

După 1990 această percepție a fost translată asupra tuturor contractelor cu statul român și asupra operațiunilor de privatizare, cu deosebirea majoră că, de această dată, „comisioanele” acordate în schimbul contractelor oneroase au ajuns integral în buzunare private, iar statul s-a ales doar cu pagube incommensurabile.

Se dovedește astfel, încă o dată, că istoria, dincolo de aparentele „ruperi de ritm”, se construiește pe permanente, pe continuități, pe o evoluție a „duratei lungi”. Așa se explică și faptul că Securitatea, o instituție funciar anti-capitalistă și anti-imperialistă, a fost cea care a generat și a format, încă înainte de prăbușirea regimului comunist, o nouă generație de „capitaliști”, pe deplin capabilă să preia controlul asupra mecanismelor economiei planificate și să le restructureze (în folos propriu, cum altfel?) spre economia de piață.

În 1990, când puțini români (mai) știau ce este acela un cont sau un cec bancar, un grup restrâns de ofițeri de securitate și sursele lor din întreprinderile de comerț exterior și din sistemul bancar dispuneau de o cunoaștere rafinată a tuturor mecanismelor economico-financiare și a tuturor „jongleriilor” permise sau tolerate de „piața liberă”. Firmele *off-shore*, „spălarea de bani”, supra-facturarea, „comisioanele confidențiale”, returnarea TVA erau lucruri mai mult decât familiare pentru acești noi „oameni de afaceri”. Rezultatele activității acestora nu au întârziat să apară și ele sunt vizibile până astăzi⁶³. Altfel nici nu putea fi!

⁶³ Încercările presei și ale altor persoane de a dezlega misterul operațiunilor valutare ale Securității au eșuat constant, fiind, din start, dirijate pe piste false. Astfel, după 1990 au fost publicate în presă nenumărate articole, care de care mai senzaționale, despre așa-numitele conturi ale lui Ceaușescu – Bogdan Coste, *Banii lui Ceaușescu există!*, în „România Liberă”, 16 iulie 1992; Mircea Florin Șandru, *Conturile lui Ceaușescu există!* în „Tineretul liber”, 16 iulie 1992; Liviu Turcu, *Banii lui Ceaușescu în mâna mafiei politice*, în „Evenimentul Zilei”, 8 septembrie 1992, idem, *Este deconspirat primul cont secret al lui Ceaușescu, contul 567-273-60 M*, în *loc. cit.*, 17, 18 și 19 septembrie 1992; idem, *Domnul Mișu Negrițoiu a lucrat ca ofițer al serviciului de informații externe, al serviciului de contraspionaj extern și al Direcției de contraspionaj economic*, în *loc. cit.*, 13 ianuarie 1993; Petre Mihai Băcanu, *Conturile Securității*, în „România Liberă”, 6 august 1994; idem, *Conturile O.V. 78*, în *loc. cit.*, 9 august 1994, idem, *Lista conturilor Securității*, în *loc. cit.*, 10, 11, 12 august 1994; Bogdan Ficeac, *Conturile Securității*, în „România Liberă”, 19 februarie 1996; Șerban Stoica, *Potrivit unui comentariu difuzat de BBC, Ceaușescu a depus în băncile elvețiene aur în valoare de 300 milioane de dolari*, în „Evenimentul Zilei”, 13 noiembrie 1996. În ciuda trecerii timpului, publicul nu a aflat mare lucru despre mecanismele reale folosite în operațiunile valutare speciale, interesul fiind focalizat tot spre celebrele conturi. O dovadă în acest sens este și faptul că anunțul făcut de Mircea Ursache, președintele Autorității pentru Valorificarea Activelor Statului (AVAS), în septembrie 2009, că va desecretiza arhivele fostei Bănci Române de Comerț Exterior, denumită de presă „banca Securității și a P.C.R.”, a stârnit un acut interes – Ondine Gherghuț, *Conturile Securității vor fi desecretizate*, în „România Liberă”, 23 septembrie 2009.